

EMLÉKEZET

PERES IMRE

Ulrich Luz nekrológja

Meghalt Prof. Dr. Ulrich Luz (1938–2019)

A Berni Egyetem Teológiai Fakultása honlapjáról, valamint a jó barátok és kollégák jóvoltából hamar elterjedt a szomorú hír, hogy dr. Ulrich Luz professzor, az újszövetségi tudományoknak világszerte ismert tudósa rövid, de komoly betegség után 2019. október 13-án az általa választott intézetben, amelyben a gyorsan súlyosbodó betegség következtében készült az eszkatomba való elmenetelre, családjával körülveve 81 éves korában elhunyt. A Berni Egyetem sajnálattal közölte – ami igaz egész teológiai világunkra is –, hogy „halálával innovatív, nemzetközileg elismert tudóst és elkötelezett tanárt veszítettünk el, aki a teológusok és lelkészek generációit határozta meg”.

Ulrich Luz professzor 1938. február 23-án született a Zürich melletti Männedorfban, református családban. Miután 1956-ban Zürichben érettségizett, majd Zürich, Göttingen és Bazel egyetemeken folytatta teológiai tanulmányait (1957–1962), ahová lelkes ifjúkori-ifjúsági élményei és Isten igéjének egyházon belüli hirdetése indították. Akkor még nem gondolt arra, hogy világhírű újszövetséges tudóssá és professzorrá váljék. Azonban az Élet Ura másképp rendelkezett felőle. Életének ez a korszaka olyan időszakra esett, amikor a közemberek kegyessége egyházi és teológiai szinten is egyre intenzívebben parciálódott a Barth és Bultmann közti vitában. Milyen izgatta őt is az, hogy a barthi (mégiscsak politikai) biblicizmus és a Bultmann-féle személyes kegyesség biblicizmusa milyen utakat nyit a keresztyén hit számára. Lehetősége volt hallani mind a két nagy teológust. Nagyon szépen ír emlékezéseiben Bultmannról:

„Igen szerény ember volt, nem használt különleges retorikát, és nem voltak személyes ambíciói. Később, amikor már asszisztens lettem, leveleztem vele, és olyan kedves volt, hogy összegyűjtötte tanulmányainak összes különlenyomatát, amelyet még egyáltalán meg tudott találni, és elküldte nekem személyes dedikációjával. Ezeket mint kincseket őrzöm.”

Végül személyes jó ismerettsége Bultmannal, sokfajta beszélgetése (és később levelei is) egyre jobban hatottak lelki-teológiai profilja alakítására. Mint biblikus, aki időközben klasszika-filológiai tanulmányait is folytatta, kritikusként kezdte látni Barth elszakadását a történeti Jézustól, és az ún. társadalmi evangéliumra és személyes kegyességre kielezett barthi hangsúlyokat túl inkontextuálisnak vélte. Ezért a Bultmann-féle újszövetségi teológiában járhatóbb utat talált a bibliai üzenet

(kérügma) megragadására és tolmácsolására. Kezdetben Pál történelemszemlélete, ill. a páli teológia kötötte le figyelmét. Ebből a kutatásból született disszertációja (1967) és habilitációja is (1968), amelyet Eduard Schweizer újszövetséges professzora és szeretett tanára vezetése mellett írt meg és nyújtott be a zürichi egyetemen, majd összesítve egy kötetben adott ki *Das Geschichtsverständnis des Paulus* címmel (Kaiser, 1968). Akkor már mint Eduard Schweizer asszisztense (1963–1968) működött Zürichben. Rövid időre vállalt lelkeszi szolgálatot is a zürich-seebachi gyülekezetben (1968–1969), mivel korábban a Zürichi Kantonális Egyház kebelezte be és vikáriussá tette Wädenswillben (1962–1963). Akadémiai pályáját korábbi professzora, Eduard Schweizer tovább támogatta, látva Ulrich Luz erudícióját és tehetségét. Tette ezt nagy szeretettel annak ellenére, hogy kettőjük között tisztázni kellett, hogy Ulrich Luznak némileg más teológiai irányvonala bontakozik ki, más kutatási aspektusokkal és hangsúlyokkal, mint szeretett és mélyen respektált tanárának. Luz sokkal inkább Hans Conzelmann kiváló újszövetséges teológiai és vallástörténeti vonalában érezte a megragadható magyarázatot, akinek előadásait Zürichben nagyon szívesen hallgatta. Lehet, hogy talán ennek köszönhetően is lett Bultmann „szellemi unokája”, ahogy vallotta. Viszont éppen ez volt vonzó Eduard Schweizernek, hogy tanítványai nem utánozzák őt, hanem önálló teológiai gondolkodással gazdagít(hat)ják az újszövetségi teológiát, és nem akarnak a „Schweizeriskola” követői lenni. Ekkor jött a meghívás Japánból, két tokyói egyetemről is, ahol Eduard Schweizer támogatásával két évig működött (1969–1971). Visszatérte után nem kisebb intézményben, mint a Göttingeni Egyetemen lett újszövetséges professzor, ahol 8 évet töltött (1972–1980), majd 1980-tól egészen nyugdíjba vonulásáig a Berni Egyetem Teológiai Fakultásának volt a professzora.

Teológiai érdeklődése és kutatása egyre inkább a páli és keresztyén teológia legfőbb alakjára, azaz Jézus Krisztusra irányult, ahogy életét, működését és teológiáját Máté evangélista adja elő. Ebből a kutatásból született életének legnagyobb műve, a Máté-kommentár (*Das Evangelium nach Matthäus*), amely 4 kötetben jelent meg (1989–), és újonnan fokozatosan jelenik meg mostanáig nemcsak németül (immár 5. kiadásban), hanem angolul (vö. a rangos Continental Commentaries sorozatot, Minneapolis–Edinburgh 1989, 2007), spanyolul (1993, 2002, 2010), japánul (1990, 1997, 2004), olaszul (2006, 2010), románul (2011), oroszul (2014) és más nyelveken, eddig mintegy 40 000 példányban. Teológiai hangsúlyai fokozatosan finomultak, amit észlelni lehet a Máté-kommentárok átdolgozott és bővített kiadásaiban is. Ebben segítségére volt az Ithamar Grunwald tel-avivi és Vermes Géza oxfordi magyar professzorral tartott barátsága is, akik egyértelműen a „zsidó Jézus” vonalát vitték. Némileg (bizonyos aspektusokban) „összebékült” Barthtal is, de maradandó példa Bultmann maradt számára a kritikai szemléletben, az újszövetségi szövegek elemzési módszereiben és a korabeli források és életviteli szokások kutatásában. Talán azért is fordult olyan nagy érdeklődéssel az újszövetségi szövegek és magyarázataik historikus története felé, amiből a hatástörténet (*Wirkungsgeschichte*) nagy atyjává nőtte ki magát, aminek ékes példája éppen a Máté-kommentár. Ezen kívül más kommentárt is írt (pl. *Der Brief an die Epheser* és *Der Brief an die Kolosser*, NTD 8/1, 1998), és számtalan más fontos műve jelent meg különböző nyelveken, tudomásunk szerint köztük hét magyarul is. Számtalan újszövetségi

könyvhöz előadott és kéziratban rögzített kommentárjait, az újszövetségi bevezetést és teológiát nagy becsben tartjuk. Mivel egészen idős koráig dolgozott, a legutóbbi kiadott munkái közé tartozik a sajátosan írt újszövetségi hermeneutika (*Theologische Hermeneutik des NTs*, 2014), vagy korábbi exegetikai munkáinak válogatott kiadása (*Exegetische Aufsätze*, 2016). Isten kegyelméből úgy halhatott meg, hogy végül megírhatta még azt az utolsó művét is, amiről mint ilyenről éveken keresztül beszélt és készült rá, amit meg is írhatott más nem teológusok közreműködésével, és amelyet az a hazai kiadó adott ki, ahol teológiai pályája kezdődött: a Theologischer Verlag Zürich: *Das Neue Testament – Wer, Was, Wo für Einsteigen* (2018 októberében, 192 old.).

Személye nem maradt észrevétlen a különböző teológiai közegekben sem, széles nemzetközi viszonylatban. Több neves tudományos társaság tagjává választották, közülük kiemelhetjük a világhírű SNTS-t (Studiorum Novi Testamenti Societas), amelynek két éven keresztül elnöke is volt (1997–1998), majd hosszabban a szélesebb vezetőség tagja (1995–1999), végül pedig ezen testület közép- és kelet-európai országok teológiai professzorait tömörítő szekciójának elnöke volt (1996–2016). Az SNTS-tagságát eddig elnyerő magyar teológusainknak is (†Bolyki János, Cserhádi Sándor, Geréb Zsolt, Balla Péter, Benyik György, Zamfir Korina és Peres Imre) készséges támogatója volt. Elmondhatatlan teherbírásának és teológiaszeretetének köszönhetően éveken keresztül volt vezetője vagy elnökségi tagja több jelentős könyvsorozat (pl. *Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament*, 1995–2016) vagy tudományos folyóirat, mint pl. *New Testament Studies* (1995–1999), *Evangelische Theologie* (1986–2013), *Judaica* (1983–1998), *Sacra Scripta* (2005–2015), *Bibliotheca Biblica* (2006–2013) szerkesztőségének. Komoly teológiai tekintélye kivívta munkatársai elismerését és háláját, aminek köszönhetően több egyetem magas kitüntetéssel (honoris causa) díjazta munkásságát: Lipcse (1993), Budapest (1996), Szeged (1998), Lausanne (2004), Prága (2004), Nischinomiya (2005), Uppsala (2006), Kolozsvár (2006), Fribourg (2007) és Debrecen (2008). Ezenkívül a prágai Károly Egyetem Comenius Plakett-tel és az angol akadémia (British Academy) Burkitt Medal for Biblical Studies (2010) kitüntetéssel méltatta. Kitüntetésnek vette azt is, hogy rábízták Albert Schweitzer hagyatékának feldolgozását, akit valamikor személyesen hallgatott templomukban orgonálni, mint ahogy őrizhette Rudolf Bultmann leveleit is.

Hatalmas mélységű teológiai látása és erudíciója, valamint igen barátságos és segítségre kész természete alkalmassá tette őt arra, hogy magához vonzza a munkatársakat, a kiforrott és akkor már közismert teológusokat, de a kezdőket is, hogy mindennemű segítséget nyújtson az induló teológusoknak, a majdani munkatársaknak. Így nyitotta meg berni tanszéki irodáját, de laupeni házát is, ahol felesége, Salomé is (akivel 1968-ban házasodott) szívesen vette a náluk lakó vendégeket, és ahol mérhetetlen komoly, mély és órákon keresztül tartó teológiai párbeszédet lehetett vele folytatni, visszatérve akár éveken keresztül is. Ennek köszönhetően sok magyar újszövetséges teológus is megfordulhatott nála, mint pl. †Bolyki János, †Herczeg Pál, Geréb Zsolt, Cserhádi Sándor, Balla Péter, Peres Imre, Bekő István, Ravasz Hajnalka, Kókai Nagy Viktor stb., és akinek köszönhetően megismerhettük neves teológus barátait (pl. Eduard Schweizert, Gerd Theissent, Samu-

el Vollenweidert, Wolfgang Stegemannt, Hans Wedert, Jörg Freyt, Peter Lampet, Matthias Konradot, stb.), akik közül néhányukkal máig tartó értékes barátságot és komoly kollegiális együttműködést ápolhatunk.

Az idősödő tudós professzor tiszteletére a 70. majd a 80. születésnapjára is a berni, zürichi és bázeli egyetem, valamint a barátok és munkatársak nemzetközi szümpoziumot szerveztek (ún. Luzianát), amelyek írásaiból értékes tanulmánykötetek is készültek. Halála nagy veszteséget jelent az újszövetségi teológia és művelői számára. Temetésére lakóhelyén, a Bern melletti Laupenben került sor a temetőben, majd a helyi templomban 2019. október 29-én 13.30 órakor. Gyászjelentése saját és családja hitvallását hirdeti: „Boldogok a szelídek (német szerint: die Freundlichen), mert ők öröklik a földet.” (Mt 5,5) Fájó szívvel, de hálával és tisztelettel őrizzük emlékét.